

Hoe zit het nu met de Kempense heidelibel (*Sympetrum depressiusculum*) in België ?

Opstart van het opvolgen van de populaties van deze Europees bedreigde soort.

Geert De Knijf - geert.deknijf@inbo.be

De Kempense heidelibel (*Sympetrum depressiusculum*) is de enige Europese Rode Lijstsoort die in België voorkomt (Kalkman et al. 2010). Ze is beperkt tot de Antwerpse en Limburgse Kempen. De laatste waarneming uit Wallonië dateert uit 1954 en is afkomstig van Beloeil, in het westen van de provincie Henegouwen (De Knijf et al. 2006).

De Kempense heidelibel werd de laatste 10 jaar nog op een aantal plaatsen in de gemeenten Mol, Dessel, Retie, Balen, Neerpelt, en in het midden Limburgse vijvergebied en Genk waargenomen. Meestal betrof het één of slechts een paar dieren. Het aantal locaties met enkele tientallen exemplaren is vrij beperkt. In vergelijking met de periode van de libellenatlas (1990-2000) zijn de aantallen dieren op bijna alle locaties sterk afgenomen. Een beeld over hoe groot de aantallen van de Kempense heidelibel soms waren, wordt mooi weergegeven door Jannis (1990). Op 23 mei 1990 was hij getuige van het vroegtijdig uitsluipen van niet minder dan 5.000 Kempense heidelibellen aan de koelwatervijvers te Lommel. Op 18 augustus en op 9 september van datzelfde jaar schatte hij de lokale populatie daar telkens op zo'n 10.000 dieren. Dergelijke grote aantallen worden in Vlaanderen al jaren niet meer waargenomen. Ook elders in Europa namen de aantallen spectaculair af. Zo sprak men begin jaren tachtig nog van miljoenen dieren in de Camargue (Frankrijk) en van zeer grote aantallen in de Po vallei in Italië. In de Camargue komt de soort zo goed als 20 jaar bijna niet meer voor en ook in Italië zijn de aantallen sterk gereduceerd. Ook in Duitsland kende de soort een heel sterke afname de laatste 20 jaar en behoort ze tot de Rode Lijstcategorie 'met uitsterven bedreigd'.

De Kempense heidelibel heeft een heel specifieke levenscyclus die afwijkt van de meeste andere soorten. Zo brengt ze de winter door in het ei-stadium. Uit de eitjes kruipen in het voorjaar de larven die zich heel snel ontwikkelen en die in de loop van de zomer uitsluipen. Het uitsluipen van de eitjes valt samen met de voorjaarsregens, waardoor de plassen zich gedeeltelijk vullen met water. In het ondiepe water kan de

Foto 1. Kempense heidelibel in het Hageven.

Foto Marc Tailly

watertemperatuur zeer snel oplopen wat zorgt voor een vrij grote voedselproductie en dus meer eten voor de larven, waardoor die zich sneller kunnen ontwikkelen. De meeste libellensoorten overwinteren echter als larve en zijn helemaal niet aangepast aan droogvallende plassen in de winter en kunnen er dan ook niet overleven. Het is dan ook aannemelijk dat de Kempense heidelibel, als één van de weinige soorten net profiteert van droogstaande plassen in de herfst en winter. Concurrentie met libellenlarven van andere soorten voor voedsel is daardoor heel beperkt. De plassen op hun beurt mogen dan weer droogvallen op het einde van de zomer en kunnen zich dan weer vullen de volgende lente. Alles lijkt er op dat de soort baat heeft bij een zeer laag waterpeil tot zelfs volledig droogstaan in de winter.

De juiste redenen voor die afname moet wellicht gezocht worden in een verandering van hydrologisch regime in veel van zijn voortplantingsplaatsen. In Noord-Italië en in de Camargue heeft zich de laatste decennia een heuse verandering voorgedaan in de rijstteelt, waardoor de meeste locaties nu 's winters onder water staan (pers. med. Elisa Riservato). In Noord-West-Europa moet de reden van afname vermoedelijk gezocht worden in een ander beheer van veel visvijvers. Vroeger liet men heel wat vijvers leeg in de herfst voor de visvangst en liepen die terug met water vol in het volgende voorjaar. Dergelijke intensieve praktijk werd de laatste decennia meer en meer verlaten en men schakelde over op andere vistechieken. Verschillende van die voormalige visvijvers kwamen ondertussen in natuurbeheer en maar zelden werden dergelijke praktijken verder gezet. Een uitzondering hierop zijn een paar vijvers in het reservaat De Maten te Genk, die jaarlijks in de herfst worden leeg gelaten en dit met als doel om de locale populatie van de Knoflookpad te bevorderen. Een bijkomend probleem in West-Europa wordt gevormd door verdroging van moerasgebieden en de achteruitgang van moerassige zones aan de rand van grote vijvers en meren (Grand & Boudot 2006).

De Kempense heidelibel is op dit moment in West-Europa beperkt tot een paar gebieden in de Duitse deelstaat Noord-Rhijn-Westfalen, de Rhônevallei in Frankrijk, vooral ten noorden van Lyon, enkele gebieden in Noord-Italië en tot de Kempen in Vlaanderen. Vlaanderen heeft dus een grote verantwoordelijkheid voor het voortbestaan van deze soort in West-Europa. Het spreekt voor zich dat het van groot belang is om een beeld te hebben van de evolutie van de aantallen dieren op de verschillende locaties. Daarom organiseren we met de Libellenvereniging Vlaanderen eind juli en augustus een paar excursies met als hoofddoel om de aantallen dieren van de Kempense heidelibel te tellen. Deze basisinventarisatie zal nadien dienen om een gerichte monitoring van deze soort in Vlaanderen op te starten. Bedoeling van deze excursies is per dag zoveel mogelijk gebieden te bezoeken en hiervoor splitsen we ons op in kleinere groepen. Hopelijk slagen we er op die manier in om minstens alle grote populaties te tellen. Voor concrete afspraken verwijs ik door naar de excursiekalender in deze nieuwsbrief.

Referenties

De Knijf, G., Anselin, A., Goffart, P. & Taily, M. (eds.) 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding - evolutie - habitats. Libellenwerkgroep Gomphus ism Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Grand, D. & Boudot, J.-P. 2006. Les Libellules de France, Belgique et Luxembourg. Biotope, Mèze (Collection Parthénope).

Jannis, G. 1990. Vroegtijdige verschijning van de Kempense heidelibel, *Sympetrum depressiusculum* te Lommel (Limburg). *Gomphus*, 6 (4): 8-9.

Kalkman, V. J., Boudot, J.-P., Bernard, R., Conze, K.-J., De Knijf, G., Dyatlova, E. S., Ferreira, S., Jovic, M., Ott, J., Riservato, E. & Sahlén, G. 2010. European Red List of Dragonflies. Office for Official Publications of the European Union, Luxembourg.